

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ В ОБ'ЄДНАНІЙ ЄВРОПІ ХХІ СТОЛІТТЯ

FUNDAMENTAL FUNCTIONS OF DEMOCRACY IN A UNITED EUROPE IN THE XXI CENTURY

Рябека Є. О.,

здобувач, Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

(Київ, Україна),

e-mail: riabeka20@ukr.net,

ORCID: 0000-0002-9812-0574

Ryabek Ye. O.,

Applicant, National Pedagogical University
named after M.P. Drahomanov (Kyiv, Ukraine),

e-mail: riabeka20@ukr.net,

ORCID: 0000-0002-9812-0574

Аналізується сутність та основні функції демократії в сучасній Європі; автор стверджує, що демократичний політичний режим у об'єднаній Європі став каркасом для реалізації достатньо гнучкої та ефективної системи управління (при всіх її недоліках). У цьому контексті можна вести мову про управлінсько-репрезентативну функцію демократії як механізму забезпечення та узгодження інтересів багатьох суб'єктів соціально-політичної й економічної взаємодії в рамках ЄС. Демократія уособлює справедливий розподіл ресурсів та благ, що базується на відповідному державному управлінні та місцевому самоврядуванні. У Європейському Союзі демократія стала інструментом забезпечення прав людини, високого рівня добробуту громадян, свободи самовираження та плюралізму у різних сферах суспільного життя. Дієвість та функціональність європейської демократії потребують особливої уваги.

Ключові слова: людина, культура, демократія, держава, політичне управління, свобода.

The essence and main functions of democracy in modern Europe are analyzed; the author argues that the democratic political regime in the united Europe has become a framework for implementing a sufficiently flexible and effective governance system (with all its shortcomings). In this context, it is possible to speak of a managerial-representative function of democracy as a mechanism for securing and reconciling the interests of many actors of socio-political and economic interaction within the EU. Democracy embodies a fair distribution of resources and goods, based on appropriate government and local government. In the European Union, democracy has become a tool for ensuring human rights, high levels of well-being of citizens, freedom of expression and pluralism in various spheres of public life. The effectiveness and functionality of European democracy needs special attention.

Keywords: man, culture, democracy, state, political management, freedom.

Європейська політична історія є історією зародження й багатогранного функціонування демократії. Базові принципи та цінності державного управління та місцевого самоврядування почали формуватися в демократичних країнах Європи завдовго до появи Європейського Союзу, але вони визначилися як спільні європейські принципи державного управління, коли у Європі почався процес об'єднання держав у Європейській Союз. Основою розвитку управління у ЄС стали ключові для західної правової доктрини принципи демократії та верховенства права, на яких базується концепція «належного врядування» (“good governance”). Концепція належного врядування складається з формування системи цінностей, політик та інституцій, завдяки яким ефективно управління суспільством здійснюється шляхом взаємодії держави, грома-

дянського суспільства та бізнесу. Залучення всіх зацікавлених сторін у процес прийняття рішень сприяє: більшій легітимості рішень; рішення будуть досконалішими, оскільки буде використовуватися інтелектуальний потенціал неінституційних учасників; громадськість буде більш інформованою щодо інституцій та процедур прийняття рішень; громадяни та інші неінституційні учасники, отримавши досвід, стануть ініціативнішими та самостійнішими [1, с. 1-2].

Наступними важливими функціями демократії, що логічно доповнюють попередню є комунікативно-інформативна та консолідуюча. У сучасній об'єднаній Європі, особливо після хвиль її розширення, виникла проблема формування загальноєвропейської ідентичності, необхідності консолідувати громадян різних держав на основі спільних цінностей, які мають демократичний характер. В той же час, демократичні механізми не можуть ефективно працювати без належного рівня взаємодії всіх зацікавлених суб'єктів, їх конструктивній комунікації. Для реалізації вищезначених завдань функціональні параметри демократії виявились найбільш оптимальними.

В цьому сенсі фахівці констатують, що Європейська комісія розгорнула на початку 2000 року реформу європейського управління, зробивши її одним зі своїх стратегічних завдань. Нова реформа була спрямована на усвідомлення того, що демократичні інститути європейського і національного рівня повинні докласти всіх зусиль, аби «відновити зв'язок» зі своїми громадянами, і тим самим підвищити ефективність державного управління. У Білій книзі «Про європейське управління» зазначається, що демократія залежить від можливості людей брати участь у публічних дебатах. Для ведення дебатів вони повинні мати доступ до надійної інформації щодо Європейських справ та матимоможливо оцінювати процес творення політики на кожному етапі її формування. Великого прогресу у цьому напрямку було досягнуто у 2001 році після прийняття нових норм, що дають громадянам кращий доступ до ку ментів Комісії. Не дивлячись на це, Інституції та держави-члени ЄС повинні у більшому обсязі спілкуватися із широким загалом стосовно проблем ЄС. Політика інформування Комісії та інших Інституцій сприяє передачі інформації на національному та місцевому рівнях, використовуючи, де це можливо, мережі, місцеві громадські організації, а також національні, регіональні та місцеві уряди. Інформація має бути представлена у вигляді, адаптованому до місцевих потреб та бути доступною усіма офіційними мовами, для того щоб не виключити з процесу творення політики велику частину населення [2, с. 13].

Вочевидь, демократія у ЄС через низку інститутів та процедур виконує не тільки комунікативно-інформативну й консолідуючу функції, а також і контролюючу функцію. Контроль за діяльністю органів державної влади полягає у звітності органів державної влади, збалансуванні відносин між владою та громадськістю. Збалансування в цьому контексті необхідно розглядати крізь призму стрі-

мування та противаг, принцип поділу влади за такої функції характерний не лише для державних органів, а й суспільства загалом. Це пояснюється демократичною складовою врядування, якому саме й притаманна участь населення в управлінні та адмініструванні (безпосередньо або через представників). Відтак і громадський контроль може здійснюватися у двох формах: безпосередній та представницькій. Для першої форми контролю характерним є здійснення громадської експертизи діяльності органів державної влади, звернення громадян до державних органів за відповідною інформацією й участь у звітуванні цих органів за певний період діяльності. Представницька функція контролю наділяє об'єднання громадян (громадські організації), спеціально створені органи контролюючими повноваженнями. В переліку функціональних обов'язків органів такої сфери діяльності зазначається який вид контролю і за якою сферою здійснюватиметься [3, с. 134].

Підтвердженням вищезазначеного є те, що Європейська комісія взяла на себе зобов'язання: надавати в режимі онлайн актуальну інформацію про підготовку програмних заходів на всіх етапах прийняття рішень; установити та опублікувати мінімальні стандарти проведення консультацій; посилити спілкування з широкою громадськістю щодо питань загальноєвропейського значення, тим самим даючи людям змогу контролювати процес прийняття рішень на всіх його етапах; в окремих сферах діяльності установлювати партнерські відносини, які виходять за рамки мінімальних стандартів і зобов'язують Комісію проводити додаткові консультації взамін за більші гарантії відкритості та представництва тих організацій, з якими проводяться подібні консультації. Комісія сформулювала п'ять базових принципів, які лежать в основі демократії та належного управління:

- Відкритість. Державні інституції повинні працювати більш відкрито. Спільно з Державами-членами вони повинні активно спілкуватися з громадськістю, інформуючи її про те, що робить ЄС, і які рішення він приймає. Вони повинні користуватися доступною й зрозумілою для широкого загалу мовою. Це має особливе значення для посилення довіри до державних інституцій;

- Участь. Якість, актуальність і ефективність програмних заходів ЄС залежить від забезпечення широкої громадської участі по всій довжині політичного ланцюжка – від початкового задуму до реалізації. Громадська участь у величезній мірі залежить від інклюзивного підходу центральних органів влади при розробці та реалізації програмних заходів ЄС;

- Підзвітність. Необхідно більш чітко визначити ролі різних сторін у законодавчому та виконавчому процесі. Кожна інституція ЄС повинна роз'яснювати й брати на себе відповідальність за те, що вона робить у Європі. Проте існує також потреба в більшій ясності та відповідальності з боку Держав-членів і всіх причетних до розробки та проведення політичного курсу ЄС на будь-якому рівні; – Ефективність. Програмні заходи ма-

ють бути ефективними, своєчасними і приносити необхідні результати на основі чітко поставлених завдань, оцінки майбутнього ефекту і, по можливості, минулого досвіду. Ефективність у рівній мірі залежить від пропорційного способу реалізації політичного курсу ЄС і прийняття рішень на найбільш доцільному рівні;

- Послідовність. Програмні заходи і дії мають бути послідовними і добре зрозумілими. Необхідність взаємної узгодженості в рамках Союзу незмінно зростає: спектр завдань стає ширшим; розширення самого Союзу збільшує внутрішнє розмаїття; а такі глобальні проблеми, як кліматичні та демографічні зміни виходять за межі конкретного політичного фундаменту, на якому був побудований Союз; регіональні та місцеві органи влади дедалі більше втягуються в реалізацію політики ЄС. Узгодженість вимагає сильного політичного керівництва і почуття відповідальності з боку державних інституцій. Це дасть змогу забезпечити послідовний підхід у рамках великої та складної системи [4, с. 16-17].

Реалізація контролюючої функції демократії передбачає активну участь громадян у публічній політиці, їхню обізнаність щодо суспільних справ, їх бажання, знання та навички щодо вирішення соціальних проблем. У цьому контексті варто зазначити, що у об'єднаній Європі за допомогою різних методів відтворюються мобілізуюча та стимулююча функції демократії. Логіка демократичного процесу є простою й ефективною одночасно – якщо бажаєш кращого життя, то не будь байдужим, приймай участь у суспільних справах.

З точки зору Т. Сегеди, участь населення у формуванні публічної політики як вимога глобального суспільного розвитку сприяє мінімізації негативних наслідків глобалізації, налагодженню комунікації та взаємодії між суб'єктами публічного управління та адміністрування, створенню механізмів визначення суспільних потреб й інтересів, їх узгодженню та забезпеченню, вирішенню суспільнозначущих завдань і досягненню суспільнозначущих цілей. За умови взаємодії влади і суспільства виконуються основні функції публічної політики: артикуляція суспільних інтересів; публічний контроль за діяльністю влади та станом справ у суспільстві, державі, економіці та в соціальній сфері; вплив на формування державної політики, політична просвіта громадян» [5, с. 203].

Варто зауважити, що деякі країни ЄС, стимулюючи активність власних громадян щодо участі у суспільно-політичному житті, у виборах зокрема, започаткували чіткі вимоги у цій царині та навіть покарання за не виконання громадянського обов'язку.

Так, у Бельгії перша неявка на вибори без поважної причини карається штрафом в 50 євро. У разі повторного порушення сума штрафу збільшується до 125 євро. Після четвертого «прогулу» громадянин позбавляється виборчих прав на десять років, а також можливості отримати посаду на держслужбі. У Греції відсутність виборця у країні на момент виборів не є поважною причи-

ною для неучасті у голосуванні. Громадяни, які на момент виборів будуть знаходитись за кордоном зобов'язані проголосувати заздалегідь. Крім штрафів за неявку, можуть послідувати більш серйозні санкції аж до арешту і тюремного ув'язнення на термін від одного місяця до одного року, а також позбавлення звань і посад [6].

Такі заходи мають не ліберальний характер, при цьому є дієвими у відтворенні мобілізуючої та виховної функцій у межах демократичного політичного режиму. У цілому для оптимізації участі громадян у демократичних процесах європейські країни створили різноманітні можливості для волевиявлення. Основна мета полягає не у примушуванні до демократії, а у вихованні демократичної політико-правової культури переважно не репресивними методами.

Зокрема, досвід країн-членів ЄС, як загально-світовий досвід в цілому, показує, що механізми реалізації права голосу на виборах не за місцем, включення до списків виборців можуть бути різноманітними. До них належать, наприклад, голосування за відкритими посвідченнями на спеціально визначених дільницях (Австрія), голосування на території дипломатичних і консульських представництв (Естонія, Іспанія, Латвія тощо), голосування поштою (Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція та низка інших країн), голосування за довіреністю (Бельгія, Великобританія, Нідерланди, Франція), голосування за місцем перебування – вдома, в лікарнях тощо (Греція, Латвія, Литва). До новітніх технологій голосування можна віднести голосування через Інтернет: кожен виборець за бажанням отримує на електронну пошту ім'я та пароль доступу і може реалізувати своє активне виборче право у будь-якому місці, де є зв'язок з мережею Інтернет. У той же час обрання одного з цих механізмів має враховувати й інші принципи виборчого права – принцип рівності, за яким кожен виборець повинен мати ту ж кількість голосів, що і будь-який інший, а також принцип таємності голосування. Тому в процесі визначення технології голосування держава повинна обов'язково врахувати, чи не призведе створення механізмів забезпечення одного принципу виборчого права до порушення інших, не менш важливих принципів. Саме цим і пояснюється той факт, що на рівні ЄС відсутні будь-які однозначні рекомендації щодо застосування/незастосування тих чи інших технологій голосування [7, с. 24].

Отже, демократія як політичний режим, що базується на свідомій участі громадян у житті країни, виконує виховну та просвітницьку функції. Під впливом демократичних процесів, що відбуваються у сучасній об'єднаній Європі трансформуються політико-правова культура та свідомість громадян. Важливими ознаками демократичної політичної культури є розуміння того, як улаштована політична система, знання основ законодавства, процедур і регламентів суспільної взаємодії, співвідношення і позиції політичних сил і партій. В умовах демократизації суспільства політична культура виступає як культурні відносини між правителями і тими, ким

правлять; як культура дотримання прав і обов'язків кожним громадянином; як правова культура, як культура міжнаціональних відносин та культура політичної влади. Вирішальну роль у цьому процесі має відігравати громадянське суспільство, в якому головною діючою особою є людина зі своєю системою запитів та інтересів, відповідною системою цінностей [8, с. 6].

Вочевидь, демократія спонукає громадян до отримання знань, здобуття освіти, що знайшло своє підтвердження у державах ЄС. Експерти переконують, що між освіченістю й демократичними цінностями існує прямий зв'язок: у демократичному суспільстві зміст і практика освіти підтримують навички й традиції демократичного врядування.

Як відомо на рівні керівних органів ЄС було прийнято низку документів, що сприяють розвитку демократичної, громадянської, правової, політичної освіти населення. Тобто демократична влада об'єднаної Європи демонструє свою чітку спрямованість на реалізацію виховної та просвітницької функцій за допомогою системи освіти, громадських та волонтерських організацій.

В якості ілюстрації попередньої тези зауважимо, що у 1999 р. Радою Європи була прийнята «Декларація та програма освіти для демократичного громадянства, заснованого на правах і обов'язках громадян» в якій зазначалося, що навчання демократії повинно стати значущим компонентом всієї освітньої, виховної, культурної та молодіжної політики і практики. З метою подальшого розвитку громадянського суспільства і громадянської освіти у 2000 р. міністри освіти європейських країн прийняли «Краківську резолюцію і проект керівних принципів навчання демократії». У резолюції зазначалося, що громадянська освіта ґрунтується на: фундаментальних принципах поваги до прав людини, плюралізму та демократії й верховенства права; зосереджує увагу на правах і обов'язках громадян, озброєнні їх компетенціями, необхідними для участі у житті суспільства, виховує повагу до різноманітності; відіграє важливу роль у боротьбі проти насильства, ксенофобії, расизму, агресії, націоналізму та нетерпимості; сприяє збереженню соціальної однорідності, дотриманню соціальної справедливості й загального блага; зміцнює громадянське суспільство шляхом підвищення рівня освіченості громадян й формування в них демократичних умінь, тобто має на меті підготувати молодь і доросле населення до активної участі у житті демократичного суспільства. Відповідно до Краківської резолюції, громадянська освіта ґрунтується на багатовимірному підході до громадянства, що включає:

- 1) політичний вимір – участь у процесі прийняття рішень та використання політичної влади;
- 2) правовий вимір – знання та використання прав громадянина, дотримання його обов'язків;
- 3) культурний вимір – повага до історії і культури інших народів, внесок у розбудову мирних міжнаціональних відносин;
- 4) соціальний та економічний вимір – боротьба з бідністю та відчуженням, пошук нових форм

праці і зміцнення громади, виявлення економічних чинників розвитку демократичного суспільства;

5) європейський вимір – усвідомлення єдності та багатоманітності європейської культури, навчання жити в європейському контексті;

6) глобальний вимір – усвідомлення та сприйняття глобальної солідарності [9, с. 60-61].

Отже, до основних функцій демократії у об'єднаній Європі варто віднести управлінсько-репрезентативну, контролюючу, комунікативно-інформативну, консолідуючу, регулюючу, просвітницьку, виховну та ін. Єдиний комплекс функцій здійснюваних, демократичними політичними режимами у ЄС забезпечує перманентне відтворення народовладдя у різних формах.

Як відомо європейська демократія пройшла довготривалу еволюцію в якій класичні ліберальні ідеї, були доповнені соціалістичними та консервативними. У зв'язку з цим особливу зацікавленість дослідників викликає **ідеологія «демократичного соціалізму» та її роль у реформуванні сучасної Європи.**

Насамперед зазначимо, що «демократичний соціалізм» як соціально-економічна і політична концепція, проголошуючи можливість перетворення капіталізму в соціалізм за допомогою реформ, демократичних інститутів і використання буржуазної парламентської системи, виник наприкінці XIX століття. Поняття «демократичний соціалізм» було використано 1888 року Д. Б. Шоу для позначення соціал-демократичного реформізму. Теоретики демократичного соціалізму – Е. Бернштейн, Б. Каутський, Г. Гейтекелл, Дж. Коул, А. Кросленд, Г. Ласкі, Г. Морртсон, Дж. Стейгі, М. Філліпс, М. Томас, Ф. Штенберг, тлумачать соціалізм як соціально-моральний ідеал, що складається як результат реформістських заходів, покликаних забезпечити класову гармонію, загальне благоденство і справедливий розподіл доходів у рамках капіталістичного виробництва і буржуазного ладу. Замість суспільної державної власності базових галузей промисловості як загального надбання народу, що становить матеріальну базу соціалізму, прихильники демократичного соціалізму пропонують як таку базу державний контроль, який полягає у частковому і непрямому регулюванні економічного розвитку шляхом програмування, оподаткування, участі в прибутках, залучення працівників до управління виробництвом та ін. [10].

Звертаючись до історії зазначимо, що ідеологи соціал-демократичного напрямку Е. Бернштейн, Ф. Лассаль та К. Каутський, незважаючи на нещадну критику лівих радикалів на чолі з В. Ульяновим (Ленінін) розробили доктрину “демократичного соціалізму” згідно з якою:

- визнавалась доцільність і можливість переходу до соціалізму в результаті послідовного реформування основних інститутів буржуазного суспільства, зокрема, державного регулювання економічної діяльності на принципах змішаної економіки, яка полягає у збереженні приватної власності і функціонування інших форм власності;

- заперечувалась необхідність диктатури пролетаріату як революційного засобу утвердження майбутнього соціалістичного ладу. Соціалізм визначався як суспільно-економічна формація, яка будується не в результаті класової боротьби і революційної ліквідації капіталізму, а шляхом реформ;

- проголошувалася політичною основою майбутнього ладу демократія в її ліберальному тлумаченні, складовими якої у соціально-економічній сфері визначалися: самоврядність робочих колективів і фермерів; участь профспілок у розробці національної економічної політики; участь у прийнятті рішень трудящих на рівні компанії і підприємств; розробка й підтримка соціальних програм, направлених на забезпечення зростання середнього класу, досягнення вищого рівня політичної, соціальної, економічної свободи, соціальної рівності й справедливості, особливо у сфері освіти, охорони здоров'я, культури й інформації;

- у міжнародному плані – розробка і підтримка програм, що забезпечують стабільність у світі [11, с. 134].

Фактично ідеологія «демократичного соціалізму» у XX ст. була покладена в основу «європейської ідеї держави всезагального добробуту», яка послабила доктрину соціальної нерівності та сповідувала ідею забезпечення добробуту громадян шляхом реалізації соціальної справедливості, досягнути якої, на думку теоретиків, можна лише в межах відповідного міждержавного союзу. Такий міждержавний союз має відповідати інтересам держав, які входять до нього, долати егоїзм політично та економічно сильних держав, захищати слабких, впроваджувати ефективні паритетні заходи суспільного розвитку. Основним принципом утворення такого міждержавного союзу мають виступати рівність та свобода громадян. Загальною, формальною ознакою реалізації такого принципу, який слугує основою об'єднання, є рівність людей перед законом, що є основним атрибутом правової держави. Таким чином, європейська ідея кінця XX ст. спрямовується на забезпечення блага народу шляхом гарантування: 1) фізичної безпеки громадян (індивідуальна свобода); 2) соціальної безпеки (матеріальні умови, свободи, подолання соціальних відмінностей). Це вказує на принципову відмінність європейської держави від євразійської, яка не втручається в питання розподілу суспільного блага, забезпечення матеріального та культурного добробуту громадян. Це вказує на те, що у XX ст. формується нова модель європейської держави, яка приводить до утвердження у сучасній практиці таких понять, як «соціальна держава», «правова держава» та «держава загального добробуту» [12, с. 62].

Можна стверджувати, що ідеологія «демократичного соціалізму» органічно поєднала переваги лібералізму щодо пріоритетності прав й свобод людини, відсутності насильницьких методів соціальних змін, утвердження верховенства права та інше, з соціалістичними ідеями – захист людини праці, відсутність різкого соціального розшарування, впливова позиція держави щодо підтримання соціальної стабільності тощо. Саме на цих ідеях

почалося створення й подальше реформування сучасного “Європейського дому”.

Носіями ідеології “демократичного соціалізму” (повністю або частково) стали не тільки різноманітні соціал-демократичні партії, організації та рухи, які є достатньо впливовими у Європі, а й політичні сили, які сповідують “синтетичну ідеологію” – поєднання у одній політичній платформі ліберальних, неоліберальних, соціалістичних, християнських та інших ідей.

На думку науковців, у контексті раціонально-критичної парадигми соціал-демократизм означає цивілізований рівень розвитку соціуму. Це концептуальне визначення відкритого демократичного суспільства, спрямоване на відтворення гуманістичної системи цінностей, культури влади і політики, відповідальності владних інституцій, легітимації відповідних структур, політиків тощо. Саме цінності соціальної демократії відтворюють специфіку цивілізованого суспільства, втілюють ідеали свободи особистості, духу, цінності правової соціальної держави. Соціал-демократія основу свободи вбачає не у приватній власності, а в рівності прав і можливостей, в політичній і соціальній захищеності. Відповідно до соціал-демократичної ідеології, її базовими цінностями є свобода, рівноправність, соціальна справедливість і солідарність. У політичній сфері це означає утвердження здобутків парламентської демократії, що дозволяє більшості реалізовувати свої політичні інтереси, враховуючи при цьому права меншості. В економічній галузі – оптимальне співвідношення державного регулювання і ринкового саморегулювання, що ґрунтується на частковому плануванні і розширеній компетенції держави в керівництві господарством, з одного боку, та гнучким, ринком, – з другого, тобто класичними прийомами європейської соціал-демократії у цій сфері, які вирішують проблеми економічного зростання та зайнятості. У соціальній сфері – надання всім громадянам рівних шансів для досягнення життєвого успіху, створення умов для гідного життя кожного, відродження духу співпраці й солідарності, зміцнення партнерства між державою, профспілками і суспільними групами [13, с. 121-122].

Загалом, на переконання фахівців, найважливішим у теоретичних розробках європейської соціал-демократії залишається концепція “демократичного соціалізму”. Як офіційна доктрина, вона існує вже понад сто років. Основний її принцип – парламентська боротьба в межах чинного законодавства. При цьому завжди підкреслюється, що “демократичний соціалізм” – явище не статичне, це процес, у якому мають брати участь широкі маси, і не тільки однієї країни. Соціал-демократи порівнюють “демократичний соціалізм” з новим ступенем людської цивілізації, аргументуючи це тим, що в його основу покладено загальнолюдські, а не класові цінності [14, с. 64].

Спіраючись на ідеологію “демократичного соціалізму”, після Другої Світової війни у Західній Європі почали активно розбудовувати модель “держави загального добробуту”, яка у національній ін-

тепретації мала свою специфіку у різних європейських країнах.

В. Яценко зауважує, що “державу загального добробуту” називають також соціальною державою, підкреслюючи ту важливу роль, яку має виконувати держава для вирішення й регулювання соціальних проблем. Це держава, найважливішим напрямом діяльності якої є забезпечення добробуту і розвитку усіх своїх громадян. Під досить абстрактним поняттям “загальний добробут” розуміють конкретні напрями діяльності держави щодо організації системи освіти, охорони здоров’я та забезпечення житлом (соціальні служби), боротьби проти бідності і соціального відторгнення, ліквідації будь-яких форм дискримінації тощо. Розвиток демократичних принципів у європейських країнах відбувався за рахунок поступового розширення соціальної бази демократії та розширення прав громадян. Прийнято виділяти три групи прав – громадянські, політичні та соціальні і, відповідно, говорити про три види або ступені громадянства, де соціальне громадянство відображає найвищий ступінь гарантій прав людини. Соціальні права стали реальністю відносно недавно в порівнянні з двома іншими групами прав – у ХХ столітті. Ці права мають свою специфіку, вони не так чітко окреслені, як громадянські й політичні. У різних країнах соціальні гарантії значно відрізняються за змістом та обсягом. Соціальні права належать до сфери перерозподілу доходів на підставі існуючих у суспільстві уявлень про справедливість. Розвиток соціальних прав підвищує матеріальну цінність приналежності до соціальної держави і, таким чином, закріплює легітимність національного уряду і державну лояльність [15, с. 128-129].

Втілення ідей “демократичного соціалізму”, зокрема “держави загального добробуту”, на теренах Європи відобразилось у національних системах соціального захисту населення. Зокрема, експерти виокремлюють чотири моделі організації соціального захисту: корпоративну, або консервативну (Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург), соціал-демократичну, скандинавську (Швеція, Данія, а також Фінляндія), англосаксонську, або бевіриджіанську (Велика Британія, Ірландія) та південно-європейську, або латинську (Греція, Португалія, Іспанія, Південь Італії) [16].

Серед сучасних європейських держав можна виокремити щонайменше два типи країн із принципово різним співвідношенням відсотків участі держави, працівника і роботодавця у фінансуванні соціальних програм:

1. Країни соціально зорієнтованої ринкової економіки (Німеччина, Франція), де бюджетні відрахування і страхові внески працівника й роботодавця на соціальні заходи приблизно однакові; основними каналами перерозподілу виступають державні та приватні (але такі, що контролюються державою) соціально-страхові фонди;

2. Країни так званого ринкового соціалізму (Швеція, Данія), де значний відсоток соціальних витрат несе держава, а основним каналом перерозподілу виступає бюджет [17, с. 266].

Разом з тим, ідеологічні постулати “демократичного соціалізму” не знайшли свого належного втілення у окремих країнах Центральної та Східної Європи.

Порівнюючи ситуацію з демократичними та соціальними трансформаціями у різних регіонах Європи, фахівці констатують, що наприкінці ХХ ст. у країнах Західної Європи основними напрямками нового соціально-економічного розвитку були проголошені: індустріалізація та інформатизація суспільства, запровадження заходів щодо збереження довкілля, демократизація, підвищення соціального добробуту населення, забезпечення доступної якісної освіти й охорони здоров'я, розширення сфери свободи людини тощо. Водночас на прикладі східноєвропейських країн була доведена неефективність сліпого копіювання моделей модернізації країн Заходу та необхідність пошуку нових рішень. Власне, шлях економічної лібералізації та політичної демократизації, який орієнтувався на запозичення моделей західних демократій, виявив низку негативних наслідків, серед яких: а) стихійне соціальне розшарування та поляризація суспільства за рівнем прибутків; б) стрімке зменшення відсотка середнього класу; в) наявність національної та конфесійної неоднорідності населення, що стало однією з причин конфліктів; г) розвиток негативних традицій політичної культури, спрямованих на “сильну владу” та патерналістську державу; д) зростання апатії та відчуженості громадянського суспільства [18, с. 64].

Таким чином, реалізація ідеології “демократичного соціалізму” на теренах сучасної Європи є спробою знайти компроміс між інтересами держави, людини, суспільства, приватного капіталу тощо. Пропорційне узгодження різноманітних інтересів соціальних суб'єктів у європейських країнах сприяло послабленню (зняттю) окремих соціальних конфліктів та протиріч.

У підсумку зауважимо, що особливості становлення та розвитку європейської демократії обумовлені глибокими історичними витоками та причинами, політико-правовою спадщиною стародавніх греків та римлян, інтелектуальною міццю мислителів різних епох. Розвиток демократії являє собою відображення прагнення народів Європи до свободи та справедливих соціальних стандартів. Генеза народовладдя на Європейському континенті виявилась різновекторною та непослідовною – в процесі розповсюдження демократичної форми правління у Європі ми можемо спостерігати періодичні авторитарні та тоталітарні реверси. Однак, поширення демократії на теренах Європи стало невідворотним процесом, яке охопило значну кількість держав.

Вочевидь, сутність та основні параметри європейської демократії мають яскраво виражений антропоцентричний та аксіологічний характер. Демократичні норми та процедури спрямовані, перш за все, на захист прав та свобод людини як найвищої цінності соціального розвитку. У сучасній Європі відбувається постійний пошук нових форм участі громадян у демократичних процесах з одночасним збереженням традиційності та спадковості демократичного врядування.

На сьогоднішній день можна стверджувати, що основними функціями демократії в об'єднаній Європі ХХІ століття є: управлінсько-репрезентативна, контролююча, комунікативно-інформативна, консолідуюча, регулююча, просвітницька, виховна тощо. Вищезначені функції становлять єдиний комплекс технологій, процедур, алгоритмів демократичного способу існування соціальних систем на теренах Європи. Вони реалізуються виходячи з принципів взаємодовнювання та взаємообумовленості.

Сучасна європейська демократія базується на постулатах різноманітних ідеологій, зокрема лібералізму, неолібералізму, консерватизму, “демократичного соціалізму” тощо. Зокрема, ідеологія “демократичного соціалізму” стала квінтесенцією лібералізму та соціалізму, акцентувавши увагу на правах людини, соціальному захисті населення, рівноправному існуванні різних форм власності, визнанні координуючої та стратегічної ролі держави у соціальних процесах. Спираючись на наведені вище постулати європейські країни спромоглися розбудувати дієві системи соціального захисту населення, зменшити соціальне розшарування та послабити соціальні протиріччя.

Список використаних джерел

1. Шевчук Б. М. Європейські принципи належного врядування та реформа системи виконавчої влади України / Б. М. Шевчук. // Демократичне врядування. — 2012. — Вип. 9. — С. 1-9. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_8
2. Європейське врядування. Біла книга / Комісія європейських співтовариств Брюссель, 25.7.2001 com (2001) остаточна редакція [Електронний ресурс]. — 40 с. — Режим доступу: http://pravo.org.ua/files/konstatyuc/WHITE_BOOK_UKR_REV.pdf
3. Зозуля В. О. Функції демократичного врядування в умовах глобалізації / В. О. Зозуля // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 17. — С. 132-136.
4. Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та організаціями громадянського суспільства Проект на замовлення Координатора проєкту ОБСЄ в Україні Альбена Куюмджиева, Короткостроковий експерт ОБСЄ. — 2010. — 136 с. — Режим доступу: <https://www.osce.org/uk/ukraine/75885?download=true>
5. Сегеда Т. Зарубіжний досвід формування механізмів публічної політики / Т. Сегеда // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2014. — Вип. 2(21). — С. 201-213.
6. Белоус Н. Нужно ли наказывать украинцев за неявку на выборы? [Електронний ресурс] / Н. Белоус. — 2017. — Режим доступу: <https://112.ua/mnenie/nuzhno-li-nakazyvat-ukraincev-za-neyavku-na-vybovy-416820.html>
7. Выборы в Европейском Союзе / За ред. Ковриженка Д.С.; Лабораторія законодавчих ініціатив. — К.: ФАДА, ЛПД, 2006. — 156 с.
8. Рудич Ф. М. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: політологічний контекст: Метод. розроб. для магістрів юридичного факультету КУТЕПу / Ф. Рудич. — К., 2002. — 25 с.
9. Василенко О. В. Становлення і розвиток громадянської освіти в європейських країнах [Електронний ресурс] / О. В. Василенко. — 2014. — С. 59-64. — Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/>
10. Сіренко В. Лібералізм і демократичний соціалізм — чи є різниця? [Електронний ресурс] / В. Сіренко // Голос України. — 23 травня 2006 р. — Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/217689>

11. Бутенко С. С. Основні характеристики ліберального, соціалістичного, марксистського та консервативного філософсько-правових трактувань власності, які сформувалися за нових часів / С. С. Бутенко // *Держава та регіони. Сер. Право.* — 2017. — Вип. 2. — С. 130-140.
12. Войтович Р. В. Філософсько-методологічний аналіз становлення ідеї європейської інтеграції / Р. В. Войтович // *Інвестиції: практика та досвід.* — 2011. — № 3. — С. 60-63.
13. Прутуляк С. І. Український вимір світової соціал-демократії періоду постбіполярності: пошук оптимальної моделі взаємодії / С. І. Прутуляк // *Прикарпатський вісник НТШ. Думка.* — 2013. — № 3. — С. 119-128.
14. Рябіка В. Сучасна європейська соціал-демократія: досвід і проблеми / В. Рябіка // *Політичний менеджмент.* — 2005. — № 6. — С. 58-65.
15. Ященко В. Гендер і “державна загального добробуту” в країнах Західної Європи / В. Ященко // *Політичний менеджмент.* — 2008. — № 3(30). — С. 128-140.
16. Дериглазова Л. В. Закат соціальної Європи? / Л. В. Дериглазова // *Міжднародний альманах “Європа”.* Вип. 3. Тюмень: Изд-во Тюменского государственного университета, 2003. — Режим доступу: http://www.tempus.isu.ru/learn_mat.html
17. Сковронський Д. М. Сучасні моделі соціальної держави / Д. М. Сковронський // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. — 2016. — № 850. — С. 264-271.
18. Масленников А. А. Социальные аспекты глобализации и вызовы завтрашнего дня / А. А. Масленников // *Социальное государство: концепция и сущность: докл. Ин-та Европы.* — М.: Огни, 2004. — № 138. — С. 60-65.
11. Butenko SS Basic characteristics of liberal, socialist, Marxist and conservative philosophical and legal interpretations of property, which were formed in modern times / SS Butenko // *State and Regions. Avg. Right.* - 2017. - Vip. 2, pp. 130-140.
12. Voitovich RV Philosophical and methodological analysis of the formation of the idea of European integration / RV Voitovich // *Investments: practice and experience.* - 2011. - № 3. - P. 60-63.
13. SI Prytulyak, Ukrainian Dimension of World Social Democracy in the Post-Bipolarity Period: Searching for the Optimal Model of Interaction / SI Prytulyak, // *Precarpathian Bulletin of the NTSh. Opinion.* - 2013. - № 3. - P. 119-128.
14. Ryabika V. Modern European Social Democracy: experience and problems / V. Ryabika // *Political Management.* - 2005. - № 6. - P. 58-65.
15. Yashchenko V. Gender and the “welfare state” in Western Europe / V. Yashchenko // *Political management.* - 2008. - No. 3 (30). - P. 128-140.
16. Deriglazov LV The sunset of social Europe? / LV Deriglazov // *International almanac “Europe”.* Issue 3. Tyumen: Publishing House of Tyumen State University, 2003. - Access Mode: http://www.tempus.isu.ru/learn_mat.html
17. Skovronsky DM Modern models of the social state / DM Skovronsky // *Bulletin of the National university “Lviv Polytechnic”.* Series: Law: Collection of scientific works. - 2016. - № 850. - P. 264-271.
18. Maslennikov AA Social Aspects of Globalization and the Challenges of Tomorrow / AA Maslennikov // *The Social State: Concept and Essence: Dokl. In-that Europe.* - M.: Ogni, 2004. - № 138. - P. 60-65.

References

1. B. Shevchuk, European Principles of Good Governance and the Reform of the Executive System of Ukraine / BM Shevchuk. // *Democratic governance.* - 2012. - Vip. 9. - P. 1-9. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_8
2. European governance. White Paper / Commission of the European Communities Brussels, 25.7.2001 com (2001) final [electronic resource]. - 40 sec. - Access mode: http://prav.org.ua/files/konstutyc/WHITE_BOOK_UKR_REV.pdf
3. Zozulya VA Functions of democratic governance in the conditions of globalization / VO Zozulya // *Investments: practice and experience.* - 2017. - № 17. - P. 132-136
4. International practice of confidence-building measures between the state and civil society organizations Project commissioned by the OSCE Project Coordinator in Ukraine Albena Kuyumdzhieva, OSCE Short-Term Expert. - 2010. - 136 p. - Access mode: <https://www.osce.org/uk/ukraine/75885?download=true>
5. Szeged T. Foreign experience in the formation of public policy mechanisms / T. Szeged // *Public administration and local self-government.* - 2014. - Vip. 2 (21). - P. 201-213.
6. Belous N. Should the Ukrainians be punished for failing to vote? [Electronic resource] / N. Belous. - 2017. - Access mode: <https://112.ua/mnenie/nuzhno-li-nakazyvat-ukraincev-za-neyavku-na-vybory-416820.html>
7. Elections in the European Union / Ed. D. Kovryzhenko Laboratory of Legislative Initiatives. - K.: FADA, LTD, 2006. - 156 p.
8. FM Rudich Political system and institutions of civil society in modern Ukraine: political context: Method. development for masters of law faculty of KUTEP / F. Rudich. - K., 2002. - 25 p.
9. Vasilenko OV Formation and development of civic education in European countries [Electronic resource] / OV Vasilenko. - 2014. - P. 59-64. - Access mode: <http://lib.iitta.gov.ua/>
10. Sirenko V. Liberalism and democratic socialism - is there a difference? [Electronic resource] / V. Sirenko // *Voice of Ukraine.* - May 23, 2006 - Access Mode: <http://www.golos.com.ua/article/217689>